

ПІДПРИЄМНИЦЬКЕ СЕРЕДОВИЩЕ ТА ЙОГО РОЛЬ У РОЗВИТКУ ПРИКАРПАТТЯ

ENTREPRENEURIAL ENVIRONMENT AND ITS ROLE IN THE DEVELOPMENT OF CARPATHIAN REGION

У статті обґрунтовано, що підприємництво, а точніше його розвиток, з одного боку, визначається наявністю підприємницьких рис у конкретної людини-підприємця, а з іншого – зовнішніми чинниками, які детермінують умови формування і функціонування підприємницьких структур. Розглянуто компоненти підприємницького середовища та їхні чинники, які найбільшою мірою впливають на підприємництво в Україні. Виявлено проблеми малого та середнього підприємництва на Прикарпатті та його роль у створенні внутрішнього валового продукту і розв'язанні проблеми зайнятості регіону.

Ключові слова: підприємництво, мале та середнє підприємництво, підприємницьке середовище, чинники підприємницького середовища, регіональна стратегія, Прикарпатський регіон.

В статье обосновано, что предпринимательство, а точнее его развитие, с одной стороны, определяется наличием предпринимательских черт у конкретного человека-предпринимателя, а с другой – внешними факторами, которые детерминируют условия формирования и функционирования предпринимательских структур. Рассмотрены компоненты предпринимательской среды и их факторы, которые в наибольшей

степени влияют на предпринимательство в Украине. Выявлены проблемы малого и среднего предпринимательства на Прикарпатье и его роль в создании внутреннего валового продукта и решении проблемы занятости региона.

Ключевые слова: предпринимательство, малое и среднее предпринимательство, предпринимательская среда, факторы предпринимательской среды, региональная стратегия, Прикарпатский регион.

*The article substantiates that entrepreneurship, or rather, its development, on the one hand, is determined by the presence of entrepreneurial features in a particular person-entrepreneur, and on the other – by external factors that determine the conditions for the formation and functioning of business structures. The components of the entrepreneurial environment and their factors, which have the greatest influence on entrepreneurship in Ukraine, are considered. The problems of small and medium entrepreneurship in the Carpathian region and its role in creation of the gross domestic product and solving the employment problem of the region are revealed. **Key words:** entrepreneurship, small and medium entrepreneurship, entrepreneurial environment, factors of the entrepreneurial environment, regional strategy, the Carpathian region.*

УДК 334.012.61

Івасів І.І.

студент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Запужляк І.Б.

д.е.н., доцент, професор кафедри менеджменту та адміністрування Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Постановка проблеми. Підприємництво за своєю економічною суттю виступає чинником розвитку економіки, оскільки створення нових підприємницьких структур та їх успішне функціонування є основою економіки певної території (регіону, країни тощо). Саме через реалізацію основних функцій (організаційної, стимулюючої, ресурсної, інноваційної) підприємництво як економічне явище забезпечує генерування нових ідей, мобілізацію та ефективне використання ресурсів, раціональну організацію

праці і виробничих процесів, що створює нову додану вартість й є ключовим у розвитку економіки. Проте ціла низка чинників має вплив на розвиток підприємництва. Розглядаючи в найпростішому розумінні середовище підприємництва як сукупність чинників, які прямо чи опосередковано впливають на формування і розвиток підприємницьких структур, у тому числі на розмір, форму, тип чи вид діяльності, можна стверджувати, що саме підприємницьке середовище є квінтесенцією розвитку підприємництва.

З огляду на кризовий стан вітчизняної економіки, підвищення дії дестабілізуючих чинників, посилення негативних настроїв у суспільстві, вважаємо за доцільне і актуальне присвятити наші наукові дослідження розгляду підприємницького середовища в Україні загалом та на Прикарпатті зокрема і виявити вплив його ключових чинників на розвиток економіки Прикарпаття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика підприємництва, дослідження його суті, функцій, проблем розвитку цікавила багатьох як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Наукові доробки К. Бодо, Р. Кантільона, А. Маршалла, А. Сміта, Ж.-Б. Сея є фундаментом сучасних досліджень, спираючись на які вітчизняні науковці Г. Болотов, Ж. Дерій, Б. Буркинський, А. Бутенко, З. Варналій, А. Гальчинський, І. Дмитрієв, В. Кредісов сформували сучасні наукові підходи до визначення підприємництва як соціально-економічного феномену. Незважаючи на значний науковий доробок, потребують окремого більш глибокого розгляду проблеми, пов'язані з формуванням сприятливого підприємницького середовища та його впливу на розвиток підприємства.

Постановка завдання. Метою дослідження є виокремлення деяких теоретичних основ та практичних аспектів здійснення успішної підприєм-

ницької діяльності за умов формування сприятливого підприємницького середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Обґрунтовуючи природу і призначення підприємництва в суспільстві, зазначимо, що існують різні підходи до визначення цього поняття (табл. 1).

Незважаючи на різні підходи до трактування сутності поняття «підприємництво», у сучасних умовах можна сформувати так званий кумулятивний підхід, згідно з яким підприємництво є діяльністю, яка базується на накопиченому досвіді, реалізовується через виконання певних функцій в умовах ризику та невизначеності за умови поєднання індивідуальних рис людини-підприємця та зовнішніх детермінант і результатом якої є створення нової доданої вартості.

Значною мірою підприємництво пов'язується з творчою природою людини та її розкриттям у конкретних історичних та економічних умовах; розглядається як одна з основних форм соціальної діяльності, що змінює не лише умови життєдіяльності, а й саму людину, її поведінку, погляди, місце в суспільстві тощо [8].

Таким чином, підприємництво, а точніше його розвиток, з одного боку, визначається наявністю підприємницьких рис у конкретної людини-підприємця, а з іншого – зовнішніми чинниками, які детермінують умови формування і функціонування під-

Таблиця 1

Підходи до визначення сутності поняття «підприємництво»

Підхід	Суть
Атрибутивний	Підприємництво представлено сукупністю певних атрибутів: мотив дії, що є водночас і мотивом збагачення; механізм дії, який спирається на інвестування у певній сфері економічної діяльності; ризик, пов'язаний із невпевненістю у прийнятих рішеннях і з покриттям наявних витрат в особистих цілях [1].
Процесуальний	Р. Хизрич і М. Пітерс: «Підприємництво – це процес створення чогось нового, що володіє цінністю; процес, який поглинає час і сили, який передбачає прийняття на себе фінансової; моральної та соціальної відповідальності; процес, що приносить грошовий дохід та особисте задоволення...» [2].
Діяльнісний	Підприємництво – це різновид економічної діяльності та поведінки, форма економічної активності. Типовими для цього підходу є розуміння підприємництва як: – особливої ініціативної економічної активності дієздатних громадян, спрямованої на задоволення потреб суспільства, населення й отримання особистого зиску; – інтелектуальної діяльності ініціативної, цілеспрямованої енергійної людини, яка володіє повністю або частково якими-небудь цінностями (матеріальними, грошовими) для організації і впровадження власної справи; – соціально-організуючої і перетворюючої діяльності, що є різновидом творчої, і є однією з ключових форм соціальної діяльності взагалі [3–5].
Функціональний	Й. Шумпетер виокремив принципову необхідність особливої підприємницької функції, яка полягає у реалізації організаційно-господарської інновації або «нових комбінацій факторів виробництва». Ця функція здійснюється періодично різними суб'єктами. У кожній господарській сфері вона то з'являється, то затихає, змінюючись більш рутинними діями. При цьому підприємець не обов'язково сам винаходить «нові комбінації», а здійснює їх практично, імітуючи при цьому чужий господарський досвід [6].
Інституціональний	В умовах трансформацій особливо вагомий вплив на процеси формування підприємницької активності мають фактори середовища, пов'язані із зовнішньодетермінуючими умовами функціонування підприємництва, які формують суспільні передумови розвитку підприємництва. Визначаючи шляхи і форми його розвитку, вони закладають фундамент для існування підприємства як ринкового інституту на рівні соціально-економічних, політичних, організаційно-правових, культурно-освітніх та технічних передумов [7].

приємницьких структур. Зупинимось детальніше на розгляді компонент підприємницького середовища та його впливу на розвиток економіки.

У науковій літературі підприємницьке середовище, як правило, характеризують через його основні складові елементи, параметри, систему зовнішніх і внутрішніх чинників.

На думку Т. Ткаченка, підприємницьке середовище – це соціально-економічні умови і чинники навколишнього середовища, які впливають на функціонування підприємства і вимагають відповідного реагування на нього [9, с. 129]. У праці [10, с. 46] під підприємницьким середовищем також розуміється комплекс умов і чинників зовнішнього порядку, які впливають на можливості й кінцеві результати діяльності суб'єктів ринкових відносин, а також дають змогу підприємцеві реалізувати свої цілі та функції. Дещо ширше визначення поняття представлено у науковому дослідженні [11, с. 24–25]: «Підприємницьке середовище – суспільно-економічна ситуація, що включає ступінь економічної свободи, наявність (або можливість появи) підприємницького корпусу, домінування ринкового типу економічних зв'язків, можливість формування підприємницького капіталу й використання необхідних ресурсів».

Інші автори [15, с. 46] представляють підприємницьке середовище як комплекс умов, що впливають на можливості формування й реалізації підпри-

ємницької діяльності, а до його ключових елементів відносять економічну свободу, особисту зацікавленість, ринковий простір, умови постачання ресурсів, енергії, кадрів, споживачів, науково-технічний розвиток, політичне й правове середовище, демографічну ситуацію, роль держави.

Тому до ключових чинників формування підприємницького середовища можна віднести наявність та доступність основних компонентів для організації підприємницької діяльності (кошти, приміщення, обладнання, сировину, матеріали тощо), співвідношення фіскальної та економічної функції податків, яке б давало змогу здійснювати розширене відтворення виробничого процесу, загальну економічну стабільність у державі тощо. Доповнюючими чинниками є наявність державної підтримки підприємництва, інфраструктура, яка сприяє розвитку підприємницьких структур, процедура їх реєстрації тощо.

Узагальнюючи погляди вчених-економістів, вважаємо, що підприємницьке середовище – це певні умови, які створюються в суспільстві і впливають на розвиток та функціонування суб'єктів підприємницької діяльності. Проте для більш комплексного його розуміння, визначення засад його впливу на розвиток підприємництва доцільно виділити компоненти підприємницького середовища, які через дію тих чи інших чинників впливають на підприємство в Україні (рис. 1).

Рис. 1. Компоненти підприємницького середовища в Україні

Джерело: сформовано на основі [12]

Науковці виокремлюють цілу низку чинників, що негативно впливають на розвиток і функціонування підприємництва в Україні: недосконала і суперечлива нормативно-правова база; збільшення адміністративних бар'єрів (реєстрація, ліцензування, сертифікація, системи контролю і дозвільної практики, регулювання орендних відносин тощо); невизначені «правила гри» малого підприємництва, невпевненість підприємців у стабільності умов ведення власної справи; надання переваг або пільг окремим суб'єктам підприємницької діяльності з боку державних органів; відсутність реальних та дієвих механізмів фінансово-кредитної підтримки; надмірне втручання органів державної влади в діяльність суб'єктів господарювання та корупція; надмірний податковий тиск і обтяжлива система звітності [12].

Усі ці чинники виступають складниками підприємницького середовища, яке можна оцінити як незадовільне та таке, що потребує подальшого вдосконалення.

Розглядаючи Прикарпатський регіон у контексті дослідження його підприємницького середовища, необхідно акцентувати увагу на тому, що особливості соціально-економічного розвитку Прикарпаття зумовлені індивідуальними характеристиками території, до яких можна віднести: тенденції розвитку регіону в даний час; різноманітність історичних, природних, соціально-економічних, політичних чинників; господарську спеціалізацію; комплексність і перспективність розвитку, його конкурентні переваги; місце і значення регіону в системі територіального поділу праці, інтеграційних процесах і т. д.

Доцільно зазначити, що стратегічною метою розвитку регіону є стійкий ріст добробуту населення на основі раціонального використання наявного ресурсного потенціалу, створення регіональної високоефективної, соціально орієнтованої ринкової економічної системи, сприятливих умов для підприємницької діяльності, збереження навколишнього середовища і забезпечення екологічної безпеки. До чинників, що сприяють ефективному розвитку Івано-Франківщини через розвиток підприємництва, можна віднести: вигідне географічне положення, яке відкриває широкі можливості для розвитку міжрегіональних економічних зв'язків та транскордонного співробітництва; значні запаси мінерально-сировинних ресурсів; розвинену виробничу базу і науково-технічну інфраструктуру; наявність інвестиційних галузей; спроможність виробничих підприємств виготовляти продукцію кінцевого споживання; високий рівень конкурентоспроможності продукції нафтохімічної, деревообробної, легкої промисловості [13].

Сьогодні стан малого і середнього підприємництва в області має такі недоліки: нерівномірність концентрації суб'єктів малого і середнього підприємництва за регіонами (найбільша кількість зазначених суб'єктів у містах Івано-Франківську, Калуші, Коломиї (рис. 2); нерівномірність розподілу за видами економічної діяльності (рис. 3), що свідчить про значну кількість зареєстрованих малих підприємств, яка займається лише швидкоприбутковими видами господарської діяльності; продукція значної частини суб'єктів підприємницької діяльності не сертифікована чи не відповідає вимогам європейських стандартів; низький рівень упровадження

Рис. 2. Розподіл малих та середніх підприємств за районами Івано-Франківської області станом на 2017 р.

Рис. 3. Структура малих та середніх підприємств за видами діяльності

Джерело: сформовано на основі [14]

інноваційних розробок у виробництві продукції; високий рівень енергоємності внутрішнього виробництва (у 2,5 рази перевищує аналогічний показник у країнах Європейського Союзу) [13].

Самодостатність регіонального розвитку відображає спроможність регіону ефективно використовувати свій стратегічний потенціал, здатність обходитися власними можливостями, що має значущість в умовах дефіциту бюджетних коштів та дає можливість регіону зменшити, а можливо, й зовсім відмовитися від значної частки міжбюджетних трансфертів.

Валовий регіональний продукт (ВРП) є одним з основних індикаторів рівня соціально-економічного розвитку регіону та вимірюється вартістю товарів та послуг, виготовлених суб'єктами регіону регіоном для кінцевого використання. Це інтегрований показник економічного розвитку регіону, який характеризує його внесок у створення валового внутрішнього продукту України. Впродовж останніх десяти років спостерігалася тенденція до зростання ВРП у розрахунку на одну особу (рис. 4).

Ключову роль незмінно відіграють такі сфери економічної діяльності, як промисловість, оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів, сільське, лісове та рибне господарство, будівництво тощо. Водночас рівень зайнятості Івано-Франківщини мав коливальну тенденцію (рис. 5), зокрема у 2011 та 2015 рр. спостерігалася зниження показника. Структура зайнятих за КВЕД була такою: 29% – сільське гос-

подарство, 19% – торгівля, 12% – промисловість, 10% і 7% – освіта та охорона здоров'я відповідно.

Беручи до уваги той факт, що переважна більшість підприємств Івано-Франківської області представлена суб'єктами малого та середнього підприємництва, цілком закономірним є те, що у структурі зайнятого населення 47% – на середніх підприємствах, 38,8% – на малих і 14,2% – на великих [14]. Наявність перелічених вище недоліків перешкоджає збільшенню внеску суб'єктів малого і середнього підприємництва у створення внутрішнього валового продукту і розв'язанню проблеми зайнятості на Івано-Франківщині.

Висновки з проведеного дослідження. Мале та середнє підприємництво повинно стати базою для формування раціональної структури місцевого господарювання з урахуванням особливостей розвитку регіону (соціально-політичні умови, темпи ринкових перетворень тощо). Для цього необхідно визначити пріоритетні напрями розвитку підприємництва на місцях, розробити необхідні заходи розвитку і вишукати відповідні ресурси з місцевих джерел для їх упровадження; повернути довіру до влади, що передбачає ефективний захист заощаджень, капіталів, а також самого інституту приватної власності; формувати нове ставлення до представників вітчизняного підприємництва; визначити ступінь участі регіону в державних та міжрегіональних програмах розвитку підприємництва тощо.

Також велике значення для розвитку підприємництва має інфраструктурний складник під-

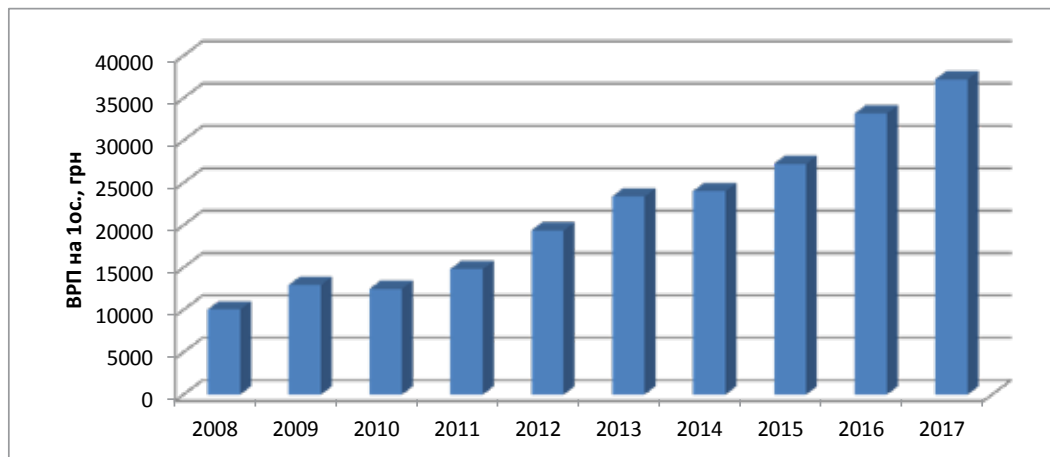

Рис. 4. Валовий регіональний продукт у розрахунку на особу [14]

приемницького середовища, що передусім представлений системою інститутів, які допомагають розробленню та реалізації державної політики у сфері розвитку підприємництва та регіону.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Пилипенко В.Є., Шевель І.П. Соціологія підприємництва. Київ, 1997. 104 с.
2. Хизрич Р., Пітерс М. Підприємництво, або Як завести власну справу й домогтися успіху. Москва : Прогрес-Універс, 2001. № 5. 2001. 208 с.
3. Парсонс Т. Мотивация экономической деятельности. *О структуре социального действия*. Москва, 2002. С. 329–354.
4. Лукашевич М.П. Соціологія економіки : підручник. Київ : Каравела, 2005. 288 с.
5. Промышленное предприятие и его люди: проблемы социально-экономического поведения / под общ. ред. В.М. Вороны, Е.И. Суименко. Киев, 2001. 351 с.
6. Пачковський Ю.Ф. Соціопсихологія підприємницької поведінки і діяльності. Львів, 2001. 271 с.
7. Дорин А.В. Экономическая социология : учебное пособие. Минск, 1997. 254 с.
8. Ткаченко Т.П. Особливості формування підприємницького середовища в Україні в пострадянський період. *Актуальні проблеми економіки*. 2005. № 9(63). С. 128–135.
9. Кучеренко В.Р., Буєнко А.І. Економіка і планування бізнесу : наукове видання. Одеса, 2004. 458 с.
10. Розвиток підприємництва в Україні / Ю. Лупенко та ін. ; кер. авт. кол. П.І. Гайдуцький. Київ : Нора-друк, 2003. 248 с.
11. Ткаченко Т.П., Кавтиш О.П. Підприємницьке середовище функціонування малого бізнесу в Україні. *Економічний вісник НТТУУ «КПІ»*. 2012. № 16. С. 41–47.
12. Сімків Л.Є., Клюбє Е.Я. Проблеми соціально-економічного розвитку Івано-Франківської області та шляхи їх вирішення в умовах диспропорційності економічного зростання. *Інноваційна економіка*. 2013. № 11. С. 90–97.
13. Стратегія розвитку Івано-Франківської області на період до 2020 року. URL : <http://www.if.gov.ua/page/19310>.
14. Веб-сайт Головного управління статистики в Івано-Франківській області. URL : <http://www.ifstat.gov.ua>.
15. Говорушко Т.А. Мале підприємництво у Харчовій промисловості України : монографія. К. : НУХТ, 2007. 391 с.